

Вплив фінансової кризи на економічний розвиток регіонів України

Здійснено комплексний аналіз розвитку регіонів України та розглянуто вплив фінансової кризи. Запропоновано методологію розрахунку коефіцієнта економічного розвитку регіонів, яка ґрунтується на статистичних методах.

Ключові слова: регіон, коефіцієнт економічного розвитку регіону, фінансова криза.

Ефективний комплексний розвиток України як держави вимагає максимального рівня розвитку всіх регіонів. Проте питання регіонального розвитку є сьогодні недостатньо дослідженими.

Метою даної роботи є дослідження трансформації економічного розвитку регіонів України. Згідно із територіальним устроєм України, до її складу входить Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь, які мають спеціальний статус, та 24 області.

Основними завданнями цієї роботи є визначення рівня розвитку регіонів України за 2007–2009 рр. та дослідження зміни їх динаміки. При цьому місто Київ було вилучено з розрахунків, оскільки показники його економічного розвитку не є типовими для всього ряду спостережень і потребують окремого вивчення.

У 2001 р. була затверджена концепція державної регіональної політики та розроблена стратегія, яку регулює постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.» [2]. Це – основні цілі розвитку, проте не розроблено і не затверджено на законодавчому рівні методологію комплексної оцінки регіонального розвитку і, як наслідок, дуже складно співставляти ситуацію в різних регіонах. Саме це, на нашу думку, ускладнює процес визначення пріоритетних напрямків розвитку як в економічній, так і соціальній сферах. У контексті активно здійснюваних перетворень в економіці України в напрямку інтеграційних процесів актуальним є розвиток регіонів, їх виробничий та податковий потенціали. Особливий інтерес викликає недосконалий організаційно-економічний механізм регулювання розвитку регіонів, який потребує подальшого вдосконалення та розвитку.

Регіон являє собою великий соціально-економічний територіальний простір з певними характерними ознаками [8, с. 58]. Конституція України гарантує збалансованість соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням не лише історичних, економічних, географічних та демографічних особливостей, а й етнічних і культурних традицій [1].

З метою визначення економічного потенціалу регіонів та проведення ефективних структурних трансформацій в економіці України доцільним є детальне вивчення поточного рівня їх розвитку. На регіональному рівні ще більший деструктивний вплив має неефективна інвестиційна політика держави. Регіони – основа сильної держави, тому їх доцільно розглядати як квазідержави, тобто відносно самостійні підсистеми держави та національної економіки [3].

Питанням дослідження економічного стану регіонів приділялося достатньо уваги, а саме П. Ю. Курмаєв класифікував методи прогнозування соціально-економічного розвитку регіону [9]. О. А. Підлісна запропонувала методологію оцінки ефективності використання регіональних переваг територій України та визначила підходи до раціоналізації формування різних за призначенням спеціальних територій в Україні з урахуванням показників соціально-економічної безпеки [11]. У контексті вивчення економічного потенціалу регіону велике значення відіграє перебіг господарських процесів. Значну увагу цьому питанню приділила О. М. Климахіна [7]. Дослідження аспектів організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком регіону здійснили О. В. Кушнірецька та О. М. Демидюк [10]. Є. І. Бойко розробив методологічні підходи до дослідження процесів соціально-економічних трансформацій регіональних господарських систем [4]. Значний внесок у дослідження розвитку регіонів зробили відомі українські вчені-економісти С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Б. М. Данилишин, М. І. Фащевський, Я. Б. Олійник, Л. Г. Чернюк, М. І. Долішній, І. І. Лукинов, В. І. Павлов, В. М. Трегобчук та ін.

Для об'єктивної оцінки рівня розвитку регіонів України за даними 2007–2009 рр. було обрано 11 показників [5] як стимуляторів економіки (x_{st}), а саме – валовий регіональний продукт, частка інноваційно активних промислових підприємств, капітальні інвестиції, експорт, імпорт, введення в експлуатацію житла, наявний дохід у розрахунку на одну особу, середньомісячна заробітна плата за регіонами, так і дестимуляторів (x_{dst}) – індекс споживчих цін, темпи зростання (зменшення) заборгованості із виплати заробітної плати та рівень безробіття населення. Щоб проаналізувати економічний розвиток регіонів України, необхідно знайти інтегральну оцінку. Коли в інтегральну оцінку об'єднуються різномірні кількісні показники, їх приводять до одного «безвимірного» виду – стандартизують. Стандартизація означає заміну індивідуальних значень показників x_{ij} , стандартизованими z_{ij} , зі збереженням існуючих між показниками співвідношень. Стандартизація даних була проведена за допомогою варіаційного розмаху [6, с. 85–93]:

– стимулятори уніфіковувалися за формулою:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (1)$$

де x_{\min} – мінімальне значення показників;

x_{\max} – максимальне значення.

– дестимулятори:

$$z_{ij} = \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}}. \quad (2)$$

Щоб забезпечити інформаційну односпрямованість показників при об'єднанні їх в інтегральну оцінку, дестимулятори перетворено на стимулятори ($x_{st} = 1 - x_{dst}$).

У табл. 1 подано середньозважений коефіцієнт економічного розвитку регіонів за 2007–2009 рр. та відповідно до нього визначено ранг регіонів, м. Київ з ряду спостережень вилучений з уваги на нетипові дані.

Таблиця 1

Коефіцієнт економічного розвитку регіонів за 2007–2009 рр.

№	Назва регіону	2007		2008		2009		Середній ранг
		Коефіцієнт	Ранг	Коефіцієнт	Ранг	Коефіцієнт	Ранг	
1.	АР Крим	0,3685	10	0,3360	14	0,3484	11	12
2.	Вінницька	0,3589	11	0,2876	21	0,2591	21	18
3.	Волинська	0,3368	15	0,3134	16	0,1825	25	19
4.	Дніпропетровська	0,5280	4	0,5303	3	0,4990	3	3
5.	Донецька	0,5873	1	0,5591	1	0,6134	1	1
6.	Житомирська	0,2679	24	0,2967	19	0,3537	10	18
7.	Закарпатська	0,2770	22	0,1955	26	0,2908	18	22
8.	Запорізька	0,4342	7	0,4181	7	0,3242	15	10
9.	Івано-Франківська	0,3580	12	0,3594	9	0,2661	19	13
10.	Київська	0,4958	5	0,5434	2	0,3692	8	5
11.	Кіровоградська	0,2189	26	0,3016	18	0,2178	24	23
12.	Луганська	0,3999	9	0,3484	12	0,3986	6	9
13.	Львівська	0,4515	6	0,4429	5	0,4028	5	5
14.	Миколаївська	0,3182	17	0,3565	10	0,3930	7	11
15.	Одеська	0,5609	3	0,5227	4	0,4255	4	4
16.	Полтавська	0,4104	8	0,3597	8	0,3658	9	8
17.	Рівненська	0,3122	18	0,2892	20	0,3261	14	17
18.	Сумська	0,2786	21	0,3162	15	0,3440	12	16
19.	Тернопільська	0,3407	14	0,2531	25	0,2569	22	20
20.	Харківська	0,5717	2	0,4394	6	0,5033	2	3
21.	Херсонська	0,2770	23	0,3149	17	0,2391	23	21
22.	Хмельницька	0,2941	19	0,2532	24	0,3217	16	20
23.	Черкаська	0,3325	16	0,3516	11	0,2644	20	16
24.	Чернівецька	0,3413	13	0,2860	22	0,1789	26	20
25.	Чернігівська	0,2881	20	0,3321	13	0,3038	17	17
26.	м. Севастополь	0,2350	25	0,2700	23	0,3276	13	20
	Середній	0,3709	X	0,3568	X	0,3375	X	X

* Власні розрахунки за даними Держкомстату України 2007–2009 рр. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Аналізуючи економічний розвиток регіонів за три роки, можна констатувати поступове зменшення середнього коефіцієнта економічного розвитку на 9%, тобто Україна ще не оговталася від впливу фінансової кризи. При цьому стабільний стан економіки характерний для Дніпропетровської, Донецької, Львівської, Одеської, Полтавської областей. Дещо покращився показник у Житомирській, Закарпатській, Луганській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій областях та у м. Севастополі, а Волинська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області значно погіршили коефіцієнт економічного розвитку.

На основі табл. 1 проведений статичний аналіз економічного розвитку регіонів за три роки (табл. 2).

Проведений аналіз коефіцієнта економічного розвитку регіонів за 2007–2009 рр. дає можливість оцінити становище регіонів. Так, простежується низхідна тенденція зміни середнього показника, на 4% зменшився розмір медіани, що вказує на погіршення стану. У 2009 р. збільшився на 18% розрив між регіонами (розмах варіації у 2007 р. має значення 0,3684, а у 2009 р. – 0,4345), тобто ще більше виділилися регіони, що мають високий і низький рівень розвитку. При цьому у 2008 р., порівняно з 2007 р., розрив між найрозвиненішим та найменш розвиненим регіоном України дещо зменшився: розмах варіації у 2007 р. становив 0,3684, а в 2008 р. – 0,3636. Квадратичний коефіцієнт варіації вказує, що статистична сукупність однорідна, а середня типова. Правостороння асиметрія, плоско вершинний ексцес (рис. 1) – маємо нерівномірний розподіл зі зміщеною вершиною, що вказує на те, що більшість регіонів має низький рівень економічного розвитку.

Детально проаналізуємо розвиток регіонів за 2007 р. Розрахований економічний коефіцієнт розділений на п'ять рівноцінних інтервалів (кількість інтер-

Таблиця 2

Аналіз коефіцієнта економічного розвитку регіонів за 2007–2009 рр.

Показники	2007	2008	2009
Середнє	0,3709	0,3568	0,3375
Стандартна похибка	0,0207	0,0190	0,0197
Медіана	0,3410	0,3341	0,3269
Стандартне відхилення	0,1055	0,0967	0,1002
Дисперсія вибірки	0,0111	0,0094	0,0100
Квадратичний коефіцієнт варіації	28,4%	27,2%	29,6%
Ексцес	-0,3804	-0,0651	1,1361
Асиметричність	0,7629	0,8279	0,8133
Інтервал	0,3684	0,3636	0,4345
Мінімум	0,2189	0,1955	0,1789
Максимум	0,5873	0,5591	0,6134
Рахунок	26	26	26
Рівень надійності (95,0%)	0,0426	0,0391	0,0405

Власні розрахунки за даними Держкомстату України 2007–2009 рр. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

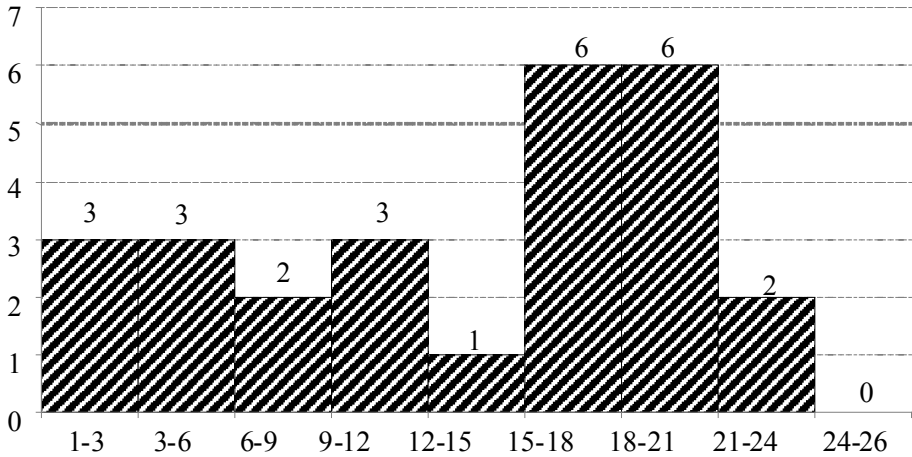

Рис. 1. Гістограма розподілу середньозваженого коефіцієнта економічного розвитку регіонів за 2007–2009 рр.

валів визначили емпірично). За згрупованими даними зроблено підрахунок обсягу валового регіонального продукту, експорту та імпорту товарів і послуг, інвестицій в основний капітал та питома вага кожного з показників у загальній кількості (табл. 3).

Отримані дані вказують, що величина питомої ваги показника групи не залежить від кількості регіонів у групі. Крім того, ми бачимо, що чотири регіони, а саме Дніпропетровська, Донецька, Одеська та Харківська області, займають перше місце за вказаними показниками і є найбільшими експортерами (53,1% від загального експорту по Україні) та імпортерами (45,8% від загального імпорту), виготовляють 41,1% від загального валового регіонального продукту, а це 240,3 млрд. грн. Це промислово розвинені регіони, які інвестують в основний капітал 54,3 млрд. грн., при цьому у вказаних областях 340 інноваційно активних підприємств, що становить 26,3% від загальної кількості.

На другому місці за загальними показниками – АР Крим, Запорізька, Луганська та Полтавська області. При цьому необхідно враховувати, що Київська і Львівська області займають друге місце за розрахованим коефіцієнтом економічного розвитку.

Також було прораховано і згруповано показники розвитку регіонів за 2008 р. (табл. 4). Ситуація в Україні за 2008 р. суттєво не змінилася. У 2008 р. експортували товарів і послуг на суму 61,9 млрд. дол. США, при цьому 54,1% становив експорт Дніпропетровської, Донецької, Київської та Одеської областей. Саме ці регіони є лідерами також за обсягом імпорту (49,5% від загального), виготовленням валового регіонального продукту (39,2% від загального).

Одним із факторів, що вплинув на отриманий результат, є вкладення коштів в основний капітал, розмір інвестицій якого становив 69,6 млрд. грн., і розвиток інноваційно активних підприємств, кількість яких становить 257, а це – 20,7% від загальної кількості.

Вплив фінансової кризи ще більше розмежував економічне становище регіонів. Так, у першому інтервалі залишилася лише Донецька об-

Таблиця 3

Економічний розвиток регіонів України* за 2007 р.

Інтервал	Показник	Валовий регіональний продукт, млрд. грн.	Питома вага обсягу валового регіонального продукту, %	Експорт товарів і послуг, ** млрд. дол. США	Питома вага обсягу експорту товарів і послуг, %	Імпорт товарів і послуг, ** млрд. дол. США	Питома вага обсягу імпорту товарів і послуг, %	Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	Питома вага обсягу інвестицій в основний капітал, %	Інноваційно активні підприємства, всього	Питома вага обсягу інноваційно активних підприємств, %
1.	Дніпропетровська, Донецька, Одеська і Харківська області	240,3	41,1	24,7	53,1	15,4	45,8	54,3	36,2	340	26,3
2.	Київська і Львівська області	54,2	9,3	2,0	4,3	4,2	12,6	20,9	13,9	179	13,9
3.	АР Крим, Запорізька, Луганська і Полтавська області	114,7	19,6	11,3	24,3	6,5	19,4	29,8	19,9	207	16,0
4.	Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська і Чернівецька області	106,3	18,2	5,0	10,8	4,4	13,1	29,3	19,5	371	28,7
5.	Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Сумська, Херсонська і Чернігівська області, м. Севастополь	69,4	11,9	3,5	7,6	3,1	9,2	15,8	10,5	195	15,1
	Усього	584,8	100,0	46,5	100,0	33,7	100,0	150,3	100,0	1292	100,0

* без м. Києва.

** без урахування нерозподілених обсягів послуг за регіонами та без урахування нерозподілених за регіонами поставок нафти сирої. Власні розрахунки за даними Держкомстату України 2007 р. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

Таблиця 4

Економічний розвиток регіонів України* за 2008 р.

Інтервал	Показник	Валовий регіональний продукт, млрд. грн.	Питома вага обсягу валового регіонального продукту, %	Експорт товарів і послуг, * млрд. дол. США	Питома вага обсягу експорту товарів і послуг, %	Імпорт товарів і послуг, * млрд. дол. США	Питома вага обсягу імпорту товарів і послуг, %	Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	Питома вага обсягу інвестицій в основний капітал, %	Інноваційно активні підприємства, всього	Питома вага обсягу інноваційно активних підприємств, %
1	Дніпропетровська, Донецька, Київська і Одеська області	305,0	39,2	33,4	54,1	23,1	49,5	69,6	37,3	257	20,7
2	Запорізька, Львівська і Харківська області	137,4	17,6	8,5	13,7	9,4	20,2	30,1	16,1	247	19,9
3	Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Полтавська і Черкаська області	133,5	17,1	12,5	20,2	6,1	13,0	33,3	17,8	290	23,3
4	АР Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Чернівецька і Чернігівська області, м. Севастополь	162,7	20,9	5,6	9,0	5,3	11,3	42,6	22,8	358	28,8
5	Закарпатська, Тернопільська і Хмельницька області	39,9	5,1	1,9	3,0	2,8	6,0	11,0	5,9	90	7,2
	Всього	778,5	100,0	61,9	100,0	46,7	100,0	186,5	100,0	1242	100,0

* без м. Києва.

** без урахування нерозподілених обсягів послуг за регіонами та без урахування нерозподілених за регіонами поставок нафти сирої.

*** Власні розрахунки за даними Держкомстату України 2008 р. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Таблиця 5

Економічний розвиток регіонів України* за 2009 р.

Інтервали	Показник	Валовий регіональний продукт, млрд. грн.	Питома вага обсягу валового регіонального продукту, %	Експорт товарів і послуг, * млрд. дол. США	Питома вага обсягу експорту товарів і послуг, %	Імпорт товарів і послуг, * млрд. дол. США	Питома вага обсягу імпорту товарів і послуг, %	Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	Питома вага обсягу інвестицій в основний капітал, %	Інноваційно активні підприємства, всього	Питома вага обсягу інноваційно активних підприємств, %
1	Донецька область	103,7	13,9	9,8	27,1	2,3	9,7	13,0	10,5	80	6,3
2	Дніпропетровська, Харківська області	152,3	20,5	7,1	19,7	5,8	24,4	21,6	17,5	195	15,3
3	Житомирська, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська області	229,3	30,8	10,2	28,3	9,6	40,3	45,0	36,4	416	32,6
4	АР Крим, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська області, м. Севастополь	161,0	21,6	6,8	18,8	4,3	18,1	27,0	21,8	345	27,1
5	Вінницька, Волинська, Кіровоградська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька, Херсонська області	97,5	13,1	2,2	6,1	1,8	7,6	17,0	13,8	239	18,7
	Всього	743,8	100,0	36,1	100,0	23,8	100,0	123,5	100,0	1275	100,0

* без м. Києва.

*** без урахування нерозподілених обсягів послуг за регіонами та без урахування нерозподілених за регіонами поставок нафти сирої.

*** Власні розрахунки за даними Держкомстату України 2008 р. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

ласть, яка експортує 27,1% товарів і послуг, при цьому питома вага обсягу валового регіонального продукту становить майже 14% (табл. 5). Як бачимо, хоч методологія групування була однаковою, проте і величина інтервалів, і кількість регіонів у групі протягом 2007–2009 рр. була різною.

При цьому розподіл на п'ять рівноцінних інтервалів дав змогу оцінити розвиток регіонів по Україні в цілому. Так, правостороння асиметрія нормального розподілу, що простежується протягом трьох років, вказує на нерівномірний розподіл зі зміщеною вершиною, тобто більшість регіонів має низький рівень економічного розвитку.

Економічний розвиток регіонів України не є стабільним і постійним, що видно з табл. 3-5. Це свідчить про відсутність єдиного вектора розвитку та неефективну політику вирівнювання регіонів. Зменшення обсягу експорту товарів і послуг у 2009 р. свідчить про несприятливу кон'юнктуру на зовнішніх ринках та зниження конкурентоспроможності українського виробника. Колосальне зменшення обсягу імпортованих товарів та послуг відображає його здрожчання внаслідок девальваційних процесів. На сучасному етапі регіонального розвитку України Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Київській та Львівській областям забезпечує високий рівень розвитку машинобудування, металообробка та переробна промисловість, при цьому ігнорується великий інноваційний потенціал України. По-перше, кризові явища призвели до номінального зменшення кількості інноваційно активних підприємств. По-друге, вони не даються належного приросту валового внутрішнього продукту, відповідно зводиться нанівець державна політика побудови «економіки знань».

Отже, характерними рисами розвитку регіонів України є нерівномірність та значний розрив у розвитку. Уряд намагається збалансувати цю ситуацію шляхом надання дотацій вирівнювання з державного бюджету. Здійснений аналіз сучасного стану розвитку регіонів України свідчить про низьку ефективність управління регіональним розвитком. Існує дуже великий розрив між найрозвиненішим регіоном нашої держави та найменш розвиненим, тобто в сучасних умовах спостерігається великий рівень міжрегіональної диференціації. Відсутні перспективні механізми стратегічного розвитку регіонів та методи їх реалізації, відсутні стимули економічного зростання регіонів, реалізації в них інноваційної політики. З економічної точки зору регіони не є самостійними й потребують постійних фінансових вливань у вигляді дотацій вирівнювання, розмір яких з кожним роком зростає.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 року №1001 (із змінами та доповненнями) від 16.05.2007). – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Бобровська О. Реалізація економічних реформ розвитку регіонів / О. Бобровська. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2010_3/10boyrrr.pdf.

4. Бойко Є. І. Методологічні положення прогнозування розвитку промислового виробництва регіону / Є. І. Бойко // Регіональна економіка. – 2009. – №2. – С. 14–22.
5. Держкомстат України 2007–2009 рр. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
6. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень : [навч. посібн.] / А. М. Єріна, В. Б. Захожай, Д. Л. Єрін. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с.
7. Климахіна О. Методика оцінки економічного потенціалу регіону / О. Климахіна // Економіка України. – 2005. – №8. – С. 38–42.
8. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком країни: визначення основних понять / О. Б. Коротич // Вісник економічної науки України. – 2010. – №2. – С. 57–61.
9. Курмаєв П. Ю. Теоретичні підходи до прогнозування соціально-економічного розвитку регіону / П. Ю. Курмаєв // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №7(86). – С. 32–35.
10. Кушнірецька В. О. Теоретичні підходи до визначення суті організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком регіону / В. О. Кушнірецька, О. М. Демидюк // Регіональна економіка. – 2010. – №3. – С. 63–69.
11. Підлісна О. А. Стан та перспективи розвитку регіонів України: методи оцінки ефективності територіальних утворень / О. А. Підлісна // Регіональна економіка. – 2007. – №1. – С. 104–115.

Паянок Т. Н., Задорожная Л. А. Влияние финансового кризиса на экономическое развитие регионов Украины.

Осуществлен комплексный анализ развития регионов Украины и рассмотрено влияние финансового кризиса. Предложена методология расчета коэффициента экономического развития регионов, основывающаяся на статистических методах. Ключевые слова: регион, коэффициент экономического развития региона, финансовый кризис.

Payanok T. M., Zadorozhnyya L. A. The Influence of Financial Crisis on Regional Economic Development of Ukraine.

The complex analysis of regional development of Ukraine is presented and the issue of financial crisis influence is examined. The methodology for calculation of the regional economic development coefficient based on statistical methods is suggested.

Keywords: region, coefficient of regional economic development, financial crisis.

Надійшло 25.05.2011 р.